

พีช : อนุภาคในวรรณกรรมนิทานอีสานกับการศึกษาความหมายเชิงวัฒนธรรม

คมกฤษณ์ วรเดชนัยนา^{1*} และพรพิมล เฟิงประภา²¹มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตขอนแก่น²มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

*Corresponding author: khomkrit.wo@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาบริบทวรรณกรรมนิทานอีสาน 2 ด้าน คือ ด้านความเป็นมาและด้านอนุภาคเกี่ยวกับพีช 2. เพื่อศึกษาพีชในวรรณกรรมนิทานอีสานกับความหมายเชิงวัฒนธรรม จากวรรณกรรมนิทานอีสาน 4 เรื่อง คือ 1. ชูนางอ้าว 2. ท้าวคัทธนาม 3. พญาคันคาก และ 4. พระลักพระลาม โดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษา ประการแรก ด้านบริบทของวรรณกรรมนิทานอีสาน พบว่า 1) ด้านความเป็นมา ชูนางอ้าวเป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อหาในลักษณะของ โศกนาฏกรรม ส่วนเรื่องท้าวคัทธนาม พญาคันคาก และพระลักพระลามมีเนื้อหาคล้ายกับชาดกและมีลักษณะเป็นนิทานสอนคติธรรม รวมถึงมูลเหตุอธิบายการกำเนิดสถานที่ต่าง ๆ 2) ด้านอนุภาคเหตุการณ์เกี่ยวกับพีช มีบทบาทสำคัญทำให้ตัวละครหรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งพลิกผัน ส่งผลต่อการพัฒนาและการคลี่คลายท้องเรื่อง ส่วนประการที่สอง พีชในวรรณกรรมนิทานอีสานกับความหมายเชิงวัฒนธรรม พบว่า 1) พีช คือ สัญลักษณ์ของอำนาจธรรมชาติมีพลังอำนาจลบล้างความอหังการของมนุษย์ที่วางตนอยู่เหนือสรรพสิ่งทั้งปวง 2) พีช คือ สัญลักษณ์ของเสาค้ำฟ้า มีความลึกลับยากแก่การหยั่งรู้ และเป็นพีชที่เชื่อมระหว่างโลกสามัญกับโลกศักดิ์สิทธิ์ 3) พีช คือ สัญลักษณ์ของคติความเชื่อทางศาสนา ซึ่งสะท้อนให้เห็นความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ หรืออริยสัจ 4 ซึ่งข้อค้นพบใหม่เกี่ยวกับพีชนั้น ทำให้เห็นว่า พีช คือ ภาพแทนของธรรมชาติที่มีพลังอำนาจ ลึกลับ ยากแก่การหยั่งรู้ของมนุษย์ และยากยิ่งที่มนุษย์จะสามารถควบคุมอำนาจนั้นได้ ฉะนั้นมนุษย์ควรตระหนักว่าไม่ควรเบียดเบียนธรรมชาติ เพราะเมื่อไรก็ตามที่ธรรมชาติแสดงพลังอำนาจนั้นออกมา นั่นก็คือภัยพิบัติของมวลมนุษยชาติ

คำสำคัญ : 1. พีช 2. อนุภาค 3. วรรณกรรมนิทานอีสาน 4. ความหมายเชิงวัฒนธรรม

Plants: Motifs in isaan folktales and the study of cultural meanings

Khomkrit Woradejnaiyana^{1*} and Phonpimon Pengprapha²

¹*Rajamangala University of Technology Isan Khonkaen Campus,
Khonkaen 40000, Thailand*

²*Mahamakut Buddhist University, Srilanchang Campus,
Loei 42000, Thailand*

*Corresponding author: khomkrit.wo@gmail.com

Abstract

The objectives of this article are 1. to study two aspects of Isaan folklores: backgrounds to the folklores and the plant motifs, and 2. to study the plant motif in Isaan folklores and their cultural meanings by using the descriptive analysis. The primary texts of this research are four Isaan folklores: 1. *Khulu and Nang-Ua*, 2. *Thao Khanthanam*, 3. *Phaya Khan Khak*, and 4. *Phra Lak Phra Lam*. The findings can be divided into two aspects. In terms of the backgrounds to the folklores, the study shows that *Khulu and Nang Ua* was written as a tragedy while *Thao Khanthanam*, *Phaya Khan Khak*, and *Phra Lak Phra Lam* are similar to stories in the Jatakas tales and they suggest moral lessons as well as some explanations about origins of places. In addition, the plant motifs in all the four selected folklores play important roles in making the turning points of the stories, and this contributes to the denouement of the stories. In terms of the connections between the plant motifs and their cultural meanings, the findings can be divided into three concepts. Firstly, plants symbolize environment that overpowers human beings who believe in anthropocentrism. Secondly, plants are the symbol of “the sky’s pillars,” which are mysterious and difficult to understand. They are also the connection between the secular world and the sacred world. Thirdly, plants are the symbol of religious beliefs. They suggest the noble truth or the four noble truths in Buddhism. These new findings on plants are indicative of the powerful and mystic power of plants that is beyond human understanding and human control. These results suggest that the folklores imply that humans should not take advantage of nature because they will never overcome the nature.

Keywords: 1. Plants 2. Motifs 3. Isaan folktales 4. Cultural meanings

บทนำ

ตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์มาแล้วในวรรณคดีมีข้อความที่พาดพิงถึงสัตว์ โดยเฉพาะสัตว์เลี้ยง ซึ่งนับได้ว่าเป็นเพื่อนและเป็นหาสอันซื่อสัตย์ของมนุษย์ ต่อมาวรรณคดีตีวงกว้างออกไปและครอบคลุมไปถึงธรรมชาติภายนอก คือ พืชพันธุ์ และสิ่งที่ใช้ชีวิต โดยในวรรณคดีโบราณส่วนมาก มนุษย์เป็นศูนย์กลางของวรรณคดี ธรรมชาติเป็นเพียงส่วนประกอบเท่านั้น แต่ในวรรณคดีไทย ความรู้สึกรักธรรมชาติ เพลิดเพลินไปในความงามของป่าเขาลำเนาไพรมักปรากฏอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นการพรรณนาความงามของป่าเขาที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพันธุ์ไม้ และสัตว์นานาชนิด (Sivasriyanon, 2001: 98-101) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า มนุษย์กับธรรมชาติมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งและแยกไม่ออก ความสนใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติปรากฏในร่องรอยของพฤติกรรมและกิจกรรมทางวัฒนธรรมหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นวิถีการดำเนินชีวิต ขนบประเพณี พิธีกรรม ตลอดจนความเชื่อของคนในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ และรวมถึงร่องรอยหลักฐานที่ปรากฏในศิลปะวรรณกรรม (Sangkaphanthanont, 2016: 313) เช่นเดียวกับเนื้อเรื่องตอนหนึ่งใน **พงศาวดารล้านช้าง** ซึ่งกล่าวถึงต้นกำเนิดของมนุษย์ ดังบทว่า

“เมื่อนั้นพระยาแถมจึงให้เอาลงมาส่งทั้งให้ควายเขาแล้ว แก่เขา จึงเอากันลงมาตั้งอยู่ที่หน้าน้อยอ้อยหนูก่อนนั้นแล แต่ที่เขาจึงเอาควายนั้นอัดนาหิน นานประมาณ 3 ปีควายเขาก็ตายเสีย เขาละซากควายเสียที่หน้าน้อยอ้อยหนูนั้นแล้ว อยู่บ้านเท่าใด เครือหมากน้ำก็เกิดออกสูดงควายตัวนั้น ออกยาวมาแล้วก็ออกเป็นหมากน้ำเต่าปุง 3 หน่วย แลหน่วยนั้นใหญ่ประมาณเท่ารินเขาปลุกนั้น เมื่อเครือหมากน้ำนั้นแก่แล้ว คนทั้งหลายก็เกิดมาเอาไผ่ซึ่งหมากน้ำ เบงดังนางอาสังโหน เกิดในท้องดอกบัวเจ้าฤๅษีเอามาเลี้ยงไว้ คนทั้งหลายผู้เกิดในผลหมากน้ำเต่าปุงนั้นก็ร้องก้องนั้นมากนัก ในหมากน้ำนั้นแล

ยามนั้นปูลาเชิงจึงเผาเหล็กสีแดงซีหมากน้ำนั้น คนทั้งหลายจึงบุเบียดกันออกมาทางฮูที่ขึ้นนั้น ออกมาทางฮูนั้นก็เบ็งคับคั่งกัน ขุนคานจึงเอาสีวไปสีวฮู ให้เป็นฮูควนใหญ่ แควนกว้าง คนทั้งหลายก็ไหลออกมานานประมาณ 3 วัน 3 คืน จึงหมดนั้นแล”

(Phraya Prachakitjakornjak, 1930: 3-4)

จากตัวบทข้างต้น (Satyavadna, 2018: 378) ได้ตีความหมายไว้ว่า “หมากน้ำเต่าปุง 3 หน่วย น่าจะหมายถึงกรรมมารดา ผู้ให้กำเนิดผู้คนที่เป็นลูกหลานในอาณัติของ

พระยาแถม 3 กลุ่ม และได้ตั้งข้อสันนิษฐานไว้ว่า หมากน้ำเต่าปุง 3 หน่วย น่าจะหมายถึง ชุมชนสายโคตรวงศ์แถม ที่ปูลาเชิงจำแนกไว้ 3 กลุ่มหลัง คือ “ไทยล่อ ไทยเลิง ไทยควาง” จะเห็นได้ว่า แท้จริงแล้วหมากน้ำเต่าปุง คือ พีชที่เชื่อมโยงกับการสืบเผ่าพันธุ์และเพศภาวะ เมื่อนำเอาการตีความหมายดังกล่าวมาพิจารณาในวรรณกรรมนิทานอีสาน พบว่า พีชเป็นอนุภาคหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมนิทานอีสาน และมีความสำคัญต่อการพัฒนาท้องเรื่องจากอนุภาคเหตุการณ์หนึ่งไปยังอนุภาคเหตุการณ์หนึ่ง

พีชในวรรณกรรมนิทานอีสาน มักมีเนื้อหาทั้งกล่าวซ้ำถึงเรื่องราวเกี่ยวกับพีชซึ่งปรากฏอยู่ในตัวบทหลากหลายลักษณะ อาทิ ความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับศาสนา ปรากฏอยู่ในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เกิดขึ้นเพราะอำนาจศักดิ์สิทธิ์หรือกลายเป็นพีชหลังจากความตาย ลักษณะเช่นนี้ก่อให้เกิดคำถามว่า พีช ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติเกี่ยวพันกับโลกทางศาสนามีบทบาทและความหมายทางวัฒนธรรมกับโครงสร้างความเชื่อทางสังคมอย่างไร ซึ่งอาจเผยให้เห็น “โลกศักดิ์สิทธิ์” ดังเช่นที่ Koanantakool (2003: 2-3) เสนอว่า “มณฑลศักดิ์สิทธิ์นี้สามารถเผยให้มนุษย์ประจักษ์ถึงสิ่งที่สูงส่ง อาจจะหมายถึงการสามารถติดต่อกับโลกหน้าโลกเทพ ฝั วิญญาน พระเป็นเจ้า โลกศักดิ์สิทธิ์ยังสถิตอยู่ในหลายรูปแบบ อาจจะเป็นบริเวณบางแห่งตามธรรมชาติ ใต้ต้นไม้ใหญ่ หน้าผา ขุนเขา ต้นน้ำ” เช่นเดียวกับความเห็นของ Hongsuwan (2007: 73) ซึ่งอธิบายว่า “สังคมของชนชาติไทยมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ จึงเป็นเหตุให้บรรพชนในอดีตของคนไทย นำเอาสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นท้องฟ้า ภูเขา พื้นดิน แม่น้ำ ต้นไม้ ก้อนหิน ตลอดจนพืชพันธุ์ และสรรพสัตว์ต่าง ๆ ในบริเวณที่คนไทยอยู่อาศัยมาผสมผสานเข้ากับอารมณ์ ความคิด และความมุ่งหวัง เพื่อหาคำตอบและคำอธิบายถึงเรื่องอำนาจศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาตินี้ได้ผสมผสานกลับกับความคิดทางพุทธศาสนาที่แผ่เข้ามาทีหลังและมีอิทธิพลต่อชีวิตของชนชาติไทยในด้านต่าง ๆ ตลอดจนพุทธศาสนานั้นก็สามารถส่งอิทธิพลต่อศาสนาดั้งเดิมทั้งในด้านการสร้างสรรค์สิ่งใหม่และอนุรักษ์ของเดิมเอาไว้ด้วยเช่นกัน”

ดังนั้นการศึกษาความคิดเรื่องพีชในวรรณกรรมนิทานอีสาน น่าจะแสดงให้เห็นความสำคัญของอนุภาคดังกล่าว โดยเฉพาะบทบาทและความหมายของพีชในฐานะภาพตัวแทนของธรรมชาติ อันเป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณ

ซึ่งมีอิทธิพลต่อคติความเชื่อผ่านกรอบแนวคิดเรื่องนิเวศสำนึก และกรอบแนวคิดเรื่องการสื่อความหมาย ที่จะช่วยเปิดเผยความหมายในเชิงวัฒนธรรมที่ซ่อนเร้นอยู่และใช้เป็นเครื่องมือนำไปสู่ความเข้าใจ โลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชาวอีสานและคนไทยกลุ่มอื่น ๆ ที่รับรู้เรื่องพืชที่ปรากฏในตำนาน นิทานหรือวรรณกรรมท้องถิ่น

บริบทวรรณกรรมนิทานอีสาน : ความเป็นมาและอนุภาคเกี่ยวกับพืช

การนำนิทานมาแต่งเป็นวรรณกรรมร้อยกรองในชุมชนที่พูดภาษาลาว แบ่งได้เป็น 2 ช่วง ยุคแรกเป็นวรรณกรรมร้อยกรองสมัยล้านช้าง (ปี พ.ศ. 2043 - 2176) นิยมเอานิทานพื้นบ้านมาแต่งเป็นร้อยกรอง เป็นกลอนประเภทกลอนอ่านหรือโคลงสาร เช่น เรื่องพื้นขุนบรม สินไซ กาละเกด ขุนทิง ขุนเทือง พระลักพระลาม ขูลูนางอ้ว ผาแดงนางไอ่ พญาคันคาก เป็นต้น ส่วนยุคหลังเป็นวรรณกรรมร้อยกรองสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อมีโรงพิมพ์หนังสือจำหน่าย มีการนำเอานิทานพื้นบ้านภาคกลางและวรรณกรรมร้อยกรองภาคกลางมาแต่งเป็นคำกลอนสำนวนอีสาน เช่น เรื่องขุนช้างขุนแผน ไกรทอง จันทโครพ ปลายทอง เป็นต้น (Thammawat, 1994: 89-90) และสาเหตุหนึ่งที่ทำให้วรรณกรรมอีสานอุดมไปด้วยวรรณกรรมนิทานนั้น เพราะสมัยก่อนวรรณกรรมนั้นเป็นประหนึ่งมรดกของชาวอีสาน จึงเป็นปัจจัยที่เราให้กันได้ สร้างเสริมวรรณกรรมประเภทนิทานออกมาอย่างมากมาย (Poonotoke, 1982: 179) ดังนั้นผู้เขียนจึงเลือกวรรณกรรมนิทานอีสานมาเป็นข้อมูลหลักในการศึกษา เพราะวรรณกรรมนิทานอีสาน เป็นวรรณกรรมที่มีตัวบทเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา คติความเชื่อแบบดั้งเดิม เรื่องราวมหัศจรรย์ที่เกิดขึ้นและการพรรณนาเกี่ยวกับธรรมชาติค่อนข้างมาก ซึ่งผู้เขียนได้คัดเลือกเรื่องที่มีการปริวรรตจากนักวรรณกรรมท้องถิ่น และที่มีการปริวรรตเพื่อการศึกษาจากสาขาวิชาจารึกภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร จำนวน 4 เรื่อง ดังนี้

1. ขูลูนางอ้ว

1.1. ด้านความเป็นมาเรื่องท้าวขูลูนางอ้ว เป็นวรรณกรรมพื้นบ้านเฉพาะท้องถิ่นอีสาน ไม่ปรากฏเนื้อเรื่องทำนองเดียวกันในภาคอื่น ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเป็นโครงเรื่องที่กวีอีสานประพันธ์ขึ้นมาเอง หรือเป็นเรื่องพื้นบ้านที่เล่าสืบกันมา แล้วกวีได้ประพันธ์เป็นลายลักษณ์อักษรหนึ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่ง คือ เป็นวรรณกรรมพื้นบ้านเรื่องนี้มีฉากจบที่แตกต่างจากเรื่องอื่นคือ จบแบบโศกนาฏกรรมของตัวละครเอก คือ

ท้าวขูลูนางอ้ว และขุนนางต่างก็ฆ่าตัวตาย เพราะไม่สมรัก ทั้งสามคนซึ่งไม่ปรากฏว่านิทานพื้นบ้านของไทยเรื่องใด นอกจากเรื่อง พระลอ ที่จะจบเช่นนั้น (Poonotoke, 1999b: 549) ขูลูนางอ้วเป็นวรรณกรรมที่เล่าเรื่องราวความรักที่ถูกกีดกันจนนำไปสู่โศกนาฏกรรมครั้งใหญ่ และเนื้อเรื่องได้กล่าวถึงประเพณีของคนโบราณอีกหนึ่งอย่างที่น่าสนใจ คือ วิธีเสี่ยงสายแนน ซึ่งเป็นพิธีที่แปลกประหลาด การเสี่ยงสายแนน คือ เสี่ยงหาคู่ครอง จะทำได้ก็ต่อเมื่อมีปัญหาความรักซ่อนหรือความรักสามเส้า ซึ่งเป็นปัญหาที่ใคร ๆ ไม่อาจแก้ได้ นอกจากขอความช่วยเหลือจากเทวดาฟ้าดิน (Pintong, 1981: 3) ฉบับที่นำมาศึกษาในครั้งนี้เป็นฉบับที่ปริษา พิณทอง ได้ปริวรรตจากตัวธรรมเป็นอักษรไทย ปัจจุบัน พิมพ์เผยแพร่เมื่อปีพ.ศ. 2524 ในคำนำกล่าวว่า ได้ต้นฉบับโบราณมาจากวัดน้ำคำแดง ตำบลเตย อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นอักษรธรรม 4 ผูก (จบเรื่อง)

1.2. ด้านอนุภาคเหตุการณ์เกี่ยวกับต้นจวง เรื่องเล่าว่า พอตกค่านางอ้วได้แอบหนีไปในป่า เดินข้ามห้วยหนองภูผาไปเรื่อย ๆ จนนางพบต้นจวงอินทร์ต้นหนึ่ง นางจึงเด็ดดอกไม้คู่หนึ่งพร้อมกับกราบไหว้อ้อนวอนต้นจวงอินทร์เพื่อให้ต้นจวงอินทร์โน้มกิ่งลงมา เพื่อให้นางได้กระทำอัตวินิบาตกรรม (ผูกคอตาย) แต่ต้นจวงอินทร์ปฏิเสธโดยโต้ตอบคำของนางว่า เราไม่เคยอ่อนน้อมกับผู้คน เพราะเป็นต้นจวงหอมแห่งพระอินทร์ที่บำเพ็ญศีลภาวนาทุกคำเข้า นางอ้วจึงได้เดินทางต่อไปจนพบกับศาลิกา คู่ผัวเมียคู่หนึ่ง ศาลิกาผู้นั้นจึงได้ถามนางอ้วว่า จะไปที่ไหนในพงไพรคนเดียว นางจึงตอบว่า เรานี้มีเวรกรรมจักไปหาต้นจวงผีปลุกไว้ เพื่อจะได้กระทำอัตวินิบาตกรรม นางจึงได้พูดความในใจทั้งหมดต่อศาลิกาคู่ผัวเมีย เมื่อนางพูดจบจึงได้เดินทางต่อไปจนถึงลานกว้างริมฝั่งน้ำแห่งหนึ่ง พบต้นจวงผี นางจึงนำดอกไม้เทียนคู่กราบไหว้วินวอนให้ต้นจวงผีโน้มกิ่งลงมา เพื่อนางจะได้กระทำอัตวินิบาตกรรม หลังจากนั้นต้นจวงผีก็โน้มกิ่งลงมา นางอ้วจึงนำเอาไหมคำที่ติดตัวมาผูกกับกิ่งต้นจวงผี และคอตตนเอง ในขณะที่นางคิดถึงขูลูและกล่าววาจาสั่งลาเมื่อสั่งลาแล้ว ต้นจวงผีจึงติดกลับไปดั้งเดิม นางอ้วจึงมอดม้วยมรณา

2. ท้าวคัทธนามหรือคัทชาม

2.1. ด้านความเป็นมา เรื่องท้าวคัทธนามหรือคัทชาม ชาวอีสานนำมาเป็นนิทานอธิบายชื่อบ้านนามเมืองอีกเรื่องหนึ่ง โดยอธิบายที่มาของชื่อภูเขาสำคัญชื่อสถานที่ในภาค

อีสาน เนื้อเรื่องทำวาทกรรมหรือคัทนามเป็นเรื่องขนาดยาวหลายตอนจบ และบางตอนก็คล้ายกับเรื่อง “อ้ายเจ็ดทะนง” ของภาคกลาง และเรื่อง “อ้ายตะลึงเค็ก” ของภาคเหนือและเรื่อง “อ้ายเจ็ดจา” ของภาคใต้ (Poonotoke, 1999a: 1616) ซึ่งเชื่อกันว่าเรื่องทำวาทกรรมหรือคัทนามเป็นเรื่องชาดกแต่ความจริงแล้วไม่ปรากฏอยู่ในนิบาตชาดก ฉะนั้นเรื่องทำวาทกรรมหรือคัทนามนี้จึงจัดเป็นชาดกนอกนิบาต กล่าวคือตอนเปิดเรื่องได้เล่าถึงความเป็นมาเมื่อครั้งที่พระพุทธองค์เสวยพระชาติเป็น “คัทชนโพธิสัตว์” ส่วนของเนื้อเรื่องในแต่ละตอนกวีได้สอดแทรกหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาในรูปของปริศนารธรรมที่ลุ่มลึกเพื่อชี้ให้เห็นถึงบาปบุญคุณโทษ รวมทั้งบุพกรรมต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อของชาวอีสานในเรื่องของการเวียนว่ายตายเกิดทั้งชาตินี้และชาติหน้า (Pengplien, 1999a: 1607) สำหรับฉบับที่นำมาศึกษาครั้งนี้เป็นฉบับที่นายอัมพร นามเหล่า ได้ปริวรรตเป็นภาษาไทยปัจจุบัน เมื่อปี พ.ศ. 2529

2.2 ด้านอนุภาคเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับเครื่องเขากาด เรื่องเล่าว่า เมื่อนั้นพญาแถนหลวงได้สั่งให้ขุนบรมทั้ง 7 ไปตามลูกสาวของตน ซึ่งหนีไปกับคนรัก ขุนบรมทั้ง 7 จึงได้แต่งข้าวปลาอาหารและน้ำเต้าแล้วลงไปตามเครื่องเขากาดจนถึงแผ่นดิน ในขณะที่ลงมาถึงแผ่นดินแล้ว ขุนบรมทั้ง 7 กลับหกล้ม เป็นเหตุให้น้ำเต้าแตก ทำให้น้ำที่อยู่ในน้ำเต้านั้นเกิดเป็นมนุษย์ผู้ชายได้ 101 คน และเพื่อน้ำเต้านั้นได้เกิดเป็นมนุษย์ผู้หญิงได้ 101 คน ทั้งหมดนี้ทั้ง 202 คน ขุนบรมทั้ง 7 จึงถามว่า พวกเจ้าทั้งหลายมาทำอะไร ชายหญิงเหล่านั้นจึงตอบว่า มาตามหาลูกสาวพญาแถนหลวง ขุนบรมทั้ง 7 ถามซ้ำว่า แล้วพวกเจ้าจะไปยังทิศทางใด ชายหญิงทั้งหลายจึงตอบไปต่าง ๆ นานา ทิศโน้นบ้าง ทิศนี้บ้าง แต่นั้นขุนบรมจึงพาชายหญิงทั้งหมดออกตามหาลูกสาวพญาแถนหลวง แต่เมื่อไปถึงที่ใดซึ่งเป็นที่สบายแล้ว ชายหญิงเหล่านั้นก็อยู่สร้างไร่นากระจายกันไปเป็นคู่ ๆ จนกลายเป็นบ้านเป็นเมืองได้ 101 เมือง และในที่ที่ว่ขุนบรมตกแตงนั้นเกิดเป็นเมือง 4 แห่ง ได้แก่ แก่นท้าว หล่มเลย เชียงคาน และหลวงบุรี

ในกาลนั้น ชาวแถนแอบหนีจากเมืองแถนลงมาตามเครื่องเขากาด มาอาศัยอยู่ในชมพูทวีปกลายเป็นเชื้อเป็นแถวทุกคน เมื่อพญาแถนรู้ว่าเมืองแถนร้างชาวแถนไป จึงสั่งให้ปู่เยอเยอ ลงมาตัดเครื่องเขากาดทิ้งเสีย ปู่เยอเยอใช้เวลาจนถึง 7 ปี จึงสามารถตัดเครื่องเขากาดขาดได้ แล้วทั้งสองจึงได้เสียชีวิตลง ส่วนขี้พริ้ว ขี้ขวานของเครื่องเขากาดก็กระเด็นไปตกในป่าในภูเขา ก็เกิดเป็นเผือกเป็นมัน ตกไป

ในนากลายเป็นข้าว ตกใส่ น้ำกลายเป็นปลา ส่วนบรรดาแถนที่แอบหนีจากเมืองแถนก็สร้างบ้านแบ่งเมืองในชมพูทวีปได้ 84,000 เมือง ตราบเท่ากาลบัดนี้

3. พญาคันคาก

3.1 ด้านความเป็นมา วรรณกรรมนิทานอีสานเรื่องพญาคันคาก เป็นวรรณกรรมที่กวีได้ปรับเปลี่ยนให้เป็นวรรณกรรมชาดก อยู่ในชาดกนอกนิบาต จึงเป็นอีกเรื่องหนึ่งรวมอยู่ในวรรณกรรมพุทธศาสนาด้วย เพราะเป็นความเชื่อของชาวอีสานที่นิยมนำวรรณกรรมเรื่อง พญาคันคากมาใช้เทศน์กันตลอดมา โดยเฉพาะพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการขอฝนเพื่อต้องการให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เช่นเกี่ยวกับการแห่บั้งไฟ ฉะนั้นในการเทศน์เรื่องพญาคันคากนี้ ชาวบ้านจะจัดเป็นพิธีใหญ่ และถือเป็นประเพณีเช่นเดียวกับการเทศน์ในบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติของภาคอีสาน) เริ่มตั้งแต่การจัดสถานที่ และนิมนต์พระสวดคาถาปลาช่อน (ปลาช่อน) วันละ 108 จบ 3 วัน และนิมนต์พระที่มีชื่อเสียงมาเทศน์ 2 ธรรมาส์เรื่อง พญาคันคาก (Pengplien, 1999c: 2897) ฉบับที่นำมาศึกษานั้น สุขฤดี เอี่ยมบุตรลบ ได้ปริวรรตเป็นอักษรไทยปัจจุบัน เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อปี พ.ศ. 2532 ซึ่งปริวรรตจากฉบับโบราณจารย์ด้วยอักษรธรรมอีสาน จำนวน 4 ผูก มี 83 ลาน จารทั้งสองหน้าลาน รวมเป็น 166 หน้า โดยได้รับจากนายพิทักษ์ สารรัตน์ ครูใหญ่โรงเรียนบ้านห้วยสะคาม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งได้มาจากวัดนาสะแบง อำเภอพนา จังหวัดอุบลราชธานีอีกทอดหนึ่ง

3.2 ด้านอนุภาคเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับเครื่องเขากาด เรื่องเล่าว่า หลังจากที่ปลวกได้ก่อจอมปลวกเพื่อเป็นหนทางให้พญาคันคากขึ้นไปสู้รบกับพญาแถน แต่ก่อนนั้นมีเครื่องเขากาดเกี่ยวพันแน่นหนาไม่สั่นคลอน ถาวรเป็นนิรันดร ให้ผีแลคนสัญจรไปมา หากแต่เมื่อมนุษย์ได้รับความประโยชน์สุขจากการที่แถนมอบให้ จึงเกิดความเกียจคร้านต่อมามนุษย์ได้ขึ้นไปเมืองแถน เพื่อเรียนมนต์ เมื่อเรียนแล้วเกิดแข็งกล้าในวิชา จึงเกิดการรบกันจนบ้านเมืองร้างเป็นดงดอน เหลือแต่เครื่องเขากาด ซึ่งแถนก็ยังงูทำลาย เครื่องเขากาดนั้นจึงเน่าเปื่อยกลายเป็นหนองกระแสะสืบมา

4. พระลักพระลาม

4.1 ด้านความเป็นมา วรรณกรรมนิทานอีสานเรื่องพระลักพระลามนี้ มีแพร่หลายน้อยกว่าวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ แต่ก็นับว่าเป็นเรื่องที่มีความโดดเด่นหลายประการ

โดยเฉพาะฉบับสำนวนที่ประพันธ์เป็นร้อยแก้ว มีความยาวมาก และเนื้อเรื่องถูกปรับให้เป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นบริเวณลุ่มน้ำโขง อธิบายเชิงตำนานเกี่ยวกับสถานที่ ชื่อบ้านนามเมืองแถบบริเวณลุ่มน้ำโขง คือ บริเวณแถบล้านช้างและภาคอีสาน นอกจากนี้ กวียังได้ประพันธ์ให้มีการดำเนินเรื่องตามแนวของชาดก และกล่าวว่า พระลามา คือ ชาตินี้หนึ่งของพระโพธิสัตว์ ที่ลงมาเกิดเพื่อใช้หนี้กรรมและปราบอธรรม (Pengplien, 1999b: 3022) ฉบับที่นำมาศึกษาในครั้งนี้เป็นฉบับของพระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ ซึ่งได้มาจากวัดเหนือ จังหวัดสกลนคร ซึ่งพระศรีสกลกิจ รองเจ้าคณะจังหวัดสกลนครเห็นว่า พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ เป็นผู้สนใจในวรรณคดีเก่าของภาคอีสาน จึงได้มอบหมายให้จารย์นารี มรรคนายกไปค้นหาที่บ้านเรือนโยมคุ้มวัดเหนือ ได้คำกลอนเรื่อง พระลักพระลามา จึงนำมาปริวรรตเป็นอักษรไทยปัจจุบัน พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ กล่าวไว้ในคำนำว่า พระลักพระลามา มีมาแต่โบราณกาล ซึ่งนักปราชญ์สมัยก่อนจารึกลงในใบลาน มี 2 ฉบับ คือ 1. ฉบับร้อยแก้ว 2. ฉบับร้อยกรอง ฉบับร้อยแก้วนั้นมี 2 มัด มัดต้นมี 21 ผูก มัดปลายมี 27 ผูก

4.2 ด้านอนุภาคเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับต้นมณีโคตรปรากฏเมื่อครั้งที่นางสีดาจันทะแจ่ม ถูกท้าวหาพนาสวรลักพาตัวไปอยู่ที่เมืองอินทปัต พระลามากับพระลักได้ติดตามนางสีดาจันทะแจ่ม เดินทางจนเมื่อยล้า มาพักอยู่ที่ใต้ต้นมณีโคตร ซึ่งกำลังออกผลสุกสะพรั่งอยู่เต็มต้น พระลักไปเก็บผลที่กิ่งด้านทิศตะวันออกมารับประทาน จึงมีรูปโฉมงดงามกว่าเดิม ส่วนพระลามาไปเก็บผลที่กิ่งด้านทิศใต้ จึงกลายร่างเป็นลิงเผือกขนาดใหญ่ พระลักเมื่อเห็นพระลามากลายร่างเป็นลิงเผือก ก็ล่อหลอกให้พระลามาไปกินผลมณีโคตรกิ่งทิศตะวันออก แต่ไม่สามารถสื่อสารกับลิงพระลามาได้ พระลักจึงนั่งเฝ้าลิงพระลามาอยู่วันแล้ววันเล่า เดือนแล้วเดือนเล่า นานถึง 3 ปี

ส่วนนางแพงศรีนั้นเป็นธิดาของพระฤาษีกับนางจันทะแจ่มอินทา ภายหลังนางจันทะแจ่มอินทาได้ลอบเล่นชู้กับพระอาทิตย์จนมีบุตรธิดา 3 คน คือ สังคีป พะลิจันทร์ และนางแก้วแพงศรี พระฤาษีรับบุตรชายทั้งสอง จึงได้สอนเวทมนตร์ ศาสตร์ศิลป์ให้ แต่บุตรทั้งสองเมื่อเจริญวัยก็มิรูปร่างแปลกไปจากตน จึงนำเอาบุตรธิดาทั้ง 3 ไปลอยน้ำว่าหากใครเป็นลูกตนเองจริงต้องสามารถลอยน้ำกลับมาได้ปรากฏว่ามีเพียงนางแก้วแพงศรีเท่านั้นที่ลอยกลับมาได้เมื่อนางจันทะแจ่มอินทารู้เรื่องจึงจับนางแก้วแพงศรีเหวี่ยง

เต็มกำลังทำให้นางแก้วแพงศรีลอยไปถึงภูเขาแห่งหนึ่ง นางแก้วแพงศรีเดินทางหลงป่ามาถึงต้นมณีโคตร ด้วยความหิวโหยจึงเก็บผลกิ่งทิศใต้มารับประทาน จึงกลายร่างเป็นลิงเผือก และได้สมสู่กับลิงพระลามา คลอดลูกมาเป็น "หูละมาน"

พืชในวรรณกรรมนิทานอีสานกับความหมายเชิงวัฒนธรรม : อำนาจธรรมชาติ เสาค้ำฟ้า และคติความเชื่อทางศาสนา

1. พืช คือ สัญลักษณ์ของอำนาจธรรมชาติ

นิเวศวิทยาแนวลิขสับสนุนการชื่นชมความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกกับองค์รวม ซึ่งแตกต่างจากจริยธรรมแบบเก่าและวิธีการอนุรักษ์แบบเก่าที่ยังคงถือว่า สถานะของมนุษย์นั้นเหนือกว่า โดยเน้นความสำคัญของความคิดที่ว่า มนุษย์เป็นผู้พิทักษ์โลกธรรมชาติ และเป็นผู้ให้สิทธิแก่เผ่าพันธุ์อื่น แต่ในเวทวิทยาเชิงลิขสับสนุนว่าระบบนิเวศนั้นองค์รวมยิ่งใหญ่มากกว่าองค์ประกอบ (Kinsley, 2008: 388-391) ซึ่งหากพิจารณาตามแนวคิดดังกล่าว จะเห็นได้ว่า แท้จริงแล้วธรรมชาติมีความยิ่งใหญ่กว่าองค์ประกอบอื่น ๆ ซึ่งในประเด็นนี้ผู้เขียนจะพิจารณาเกี่ยวกับพืชในฐานะสัญลักษณ์ของอำนาจธรรมชาติ นั่นคือต้นมณีโคตร ซึ่งเป็นต้นไม้ในวรรณกรรมอีสานและล้านช้าง เป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ มีกิ่ง 3 กิ่ง คือ กิ่งที่ชี้ไปทางทิศเหนือ กิ่งที่ชี้ไปทางทิศใต้ และกิ่งที่ชี้ไปทางทิศตะวันออก ถ้ามนุษย์ สัตว์ ได้กินผลมณีโคตรกิ่งทิศตะวันออก จะทำให้ร่างกายกลับเป็นวัยหนุ่มสาวมีกำลังวังชามาก หากกินผลในกิ่งทิศใต้ จะกลายร่างเป็นลิง หากกินผลกิ่งที่ชี้ไปทางทิศเหนือจะกลายเป็นนกยาง (Poonotoke, 1999c: 3448) โดยตัวบทวรรณกรรมเรื่องพระลักพระลามา เล่าถึงเหตุการณ์ตอนพระลักพระลามาออกเดินทางเพื่อตามหานางสีดา และเมื่อเดินทางไปถึงสถานที่แห่งหนึ่งจึงเกิดความหิว แลเห็นต้นมณีโคตรมีผลสุกเต็มต้นจึงได้กินผลสุกของต้นมณีโคตรนั้น ดังบทว่า

"ที่นั่น ยังมีนิโคธไม้เป็นหมากแดงสุก ของ ๆ งามเหือเอื้องเต็มต้น เนื่องนองล้นผลาผลเต็มง่า มีลำงามเพียงปุ่นเป็นสามง่า ติดต่อตั้งเพียงแท้เก็งกัน ง่าหนึ่งชี้ไปทางกำบัวร์พาเป็นยอด ใผ่ผู้ได้กินหมากไม้ง่านั้นเป็นท้าวสุปงามง่าหนึ่งเมืองทางใต้ทักขินหนแห่ง ผู้ใดได้กินหมากไม้ง่านั้นเป็นลิงเดินไต่ ไปแล้ว ง่าหนึ่งชี้เมื่อกำอูตรหนแห่ง เมื่อใดผู้ใดกินหมากไม้ง่านั้นเป็นเชื่อนกยาง แท้แล้วอันว่า สองกะสัตรให้ทั้งสองน้องพี่แพงเอย ก็บคิดสลาตฮู้นิโคธสุกงาม มอ

ไปเห็นสุกเข้มแดงงามกุ่มยาด พระลามก็ป็นขึ้นได้
หลังเยี่ยมชู่กาย บาก็แย่งง่าก้าหนแห่งทักขึ้น เห็นว่าไ้ป่า
ทาไ้ไปมียั้ง ท้าวก็ยินดีไ้บายเอาใส่ปาก เลยเล้าเกิดเป็น
ฮูปเนื้อลึงเต็นไ้เทหนี แท้แล้ว”

(Phra Ariyanuwat, 1975: 23)

ข้อความข้างต้น คัดมาจากบทบรรยายเกี่ยวกับต้น
มณีโคตร ความน่าสนใจของบทบรรยายนี้ คือ พฤติกรรม
ของตัวละครพระลัก พระลาม ที่กินผลสุกของต้นมณีโคตร
พระลักกินผลสุกของต้นมณีโคตรบนกิ่งที่ขึ้นไปทางด้านทิศ
ตะวันออกกลายเป็นชายรูปงาม ส่วนเหตุการณ์ที่พระลามกิน
ผลสุกของต้นมณีโคตรบนกิ่งที่ขึ้นไปทางด้านทิศใต้กลายเป็น
ลึง ซึ่งทั้งสองเหตุการณ์แม้ว่าจะมีผลตรงข้ามกัน แต่ก็สื่อให้
เห็นว่า ธรรมชาติมีพลังอำนาจแยกแยะการหยั่งรู้ของมนุษย์
ซึ่งอาจนำไปสู่ภัยพิบัติกับมนุษย์เอง และเหตุการณ์ดังกล่าว
ยังสื่อให้เห็นว่า แท้จริงแล้วธรรมชาติมีอำนาจเหนือมนุษย์
หรืออาจกล่าวได้ว่า เหตุการณ์พระลามกินผลสุกของต้น
มณีโคตรจนกลายเป็นลึงนั้น คือ การหักล้างมายาคติความ
อหังการของมนุษย์ที่ประพฤติปฏิบัติต่อธรรมชาติบนพื้นฐาน
มโนทัศน์ที่ว่ามนุษย์อยู่เหนือธรรมชาติทั้งหมด

อนุภาคเหตุการณ์ที่พระลามกลายเป็นลึงหลังจากกิน
ผลของต้นมณีโคตรนั้น เป็นการทลายกำแพงที่แบ่งแยก
มนุษย์ออกจากธรรมชาติ ยังได้เห็นชัดเจนในการสร้างตัว
ละครลิงพระลาม โดยตัวบทกำหนดให้มนุษย์กลับไปสู่ความ
เป็นธรรมชาติดั้งเดิมอย่างแท้จริง เช่น อารมณ์ความรู้สึก
สติปัญญา และความสามารถในการใช้เหตุผล และที่สำคัญ
ลิงพระลามกลายเป็นตัวละครที่เป็นสัตว์ที่ถูกสร้างไม่ให้
สื่อสารกับมนุษย์เหมือนพระลักได้ อย่างเช่นสัตว์เลี้ยง ซึ่ง
เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมของมนุษย์ หรือเป็นการใส่
คุณลักษณะของมนุษย์ให้กับสัตว์ (anthropomorphism)
ดังบทว่า

“ท้าวจิ่งเอ็นเฮียกฮ้องเอาพีคณลึง พระลามก็ชงมงดา
เบ็งดูเลยเต็น ลึงนั้นตัวใหญ่แท้สมประมาณหกศอก ไ้ง่า
ไม้ไ้กวค้อมพั้งเพื่อน ท้าวก็วอน ๆ ให้หาพี่ชายตน เห็นลึงไป
ทางไ้ค้อยนำทางนั้น ท้าวก็เหลือฮ้องให้มือเล้าตีทวง
หวนหันคืดค้อยปองเอาอ้าย ท้าวก็เพียรปองให้มากินต้นเก้า
ลึงไ้กินง่าซีเมื่อฟ้าก็จิงดี บัฐลึงก็มากินแท้นี้ไปทางอื่น
พระลักไปลัดต้อนต้นหน้าไล่คีน ท้าวก็ยินทุกข์แท้นาลึงตนพี
ก็ทอกินหมากไม้ต่างเข้าชู้วัน”

(Phra Ariyanuwat, 1975: 24)

แจกเช่นอนุภาคตัวละครมนุษย์ที่ถูกกระทำให้กลายเป็น

เป็นสัตว์เพราะกินผลต้นมณีโคตร อย่างเช่นนางแพงศรีนั้น
ก็มีชะตากรรมเดียวกันกับพระลาม ดังบทว่า

“นางก็ไปฮอดไม้ล้างามมณีโคตร หมากเฮื้อต้นสุก
สุกเข้มก่องใบ แต่่นั้น แพงศรีน้อยเห็นผลาคุมอยาก ก็เพื่อว่า
ฮืดหมากไม้หลายมือพ่านนางก็แยงไปก้าทักขึ้นหนแห่ง
ก็เผื่อว่าง่าอยู่ไ้กลั้จ้ายียดผา นางก็เห็นง่าไ้กลั้ปิดเอาใส่ปาก
เลยลวดเป็นฮูปเนื้อลึงเต็นไ้เทหนี แยงไปเข้าคณาลึงในป่า
แต่่นั้น ลึงทอกเจ้าพระลามแต่นกอดคอ เมื่อ่นั้น แพงศรีแก้ว
นางลึงชมชื่น หายโศกฮ้อนชมช้อนบ่าวลึง นางก็มีผิวช้อน
เทียมสองเสมอฮูป กันแล้ว ชู่เป็นคนเที่ยงแท้กายเกิดเป็นลึง
สองกิดัน ๆ ดิ้น ๆ ดิ้นชมฮัก เหมือนตั้งภาสาคณกอดคอ
ชมแก้ว”

(Phra Ariyanuwat, 1975: 28)

ตัวบทวรรณกรรมเรื่อง พระลักพระลาม ยังตอกย้ำ
ความสิ้นไหลของสภาวะการกลายเป็นสัตว์ของมนุษย์ผ่าน
การพัฒนาอนุภาคเหตุการณ์ที่ให้นางแพงสีกลายเป็นลึง
เช่นเดียวกับพระลาม และได้ต่อยุ่กินสมสู่จนมีลูกชื่อว่า
“หุลละมาน” นั้น ซึ่งทำให้เกิดการกักร่อนความรู้สึกแห่ง
การแบ่งแยกความเป็นมนุษย์ และความเป็นสัตว์ที่ละน้อย
จนท้ายที่สุด ทั้งลิงพระลามและลิงนางแพงสีก็กินผล
มณีโคตรจนกลายเป็นมนุษย์ดั้งเดิม อนุภาคเหตุการณ์
กำเนิดหุลละมานนี้ได้ตอกย้ำว่า แท้จริงแล้วธรรมชาติมี
อำนาจยิ่งใหญ่กว่ามนุษย์ การไขปริศนาว่าเหตุใดหุลละมาน
จึงไม่สามารถกลายเป็นมนุษย์ได้แม้ว่าจะกินผลมณีโคตร
แล้วก็ตาม ซึ่งตัวบทได้เล่าถึงบุพกรรมของหุลละมานในชาติ
ปางก่อนว่า ดังบทว่า

“คาวเมื่อปางก่อนพุนหุลละมานเจ้าฮ้อน เहांนี้ บาก็
เกิดเป็นกุมารลูกพญางามย้อย มีทั้งผาสาทตั้งวิหารหลังใหญ่
มีทั้งต้นหมากไม้เสียนล่อมฮ้อมงาม มันก็เที่ยวไปหลันใน
อาฮามวัดใหญ่ เห็นหมู่ต้นหมากไม้ป็นขึ้นฟาดดี พีชหมาก
ไม้ในเขตอาฮามหลวง ก็จิ่งอรทายหล่นเหลือองเสี่ยเสี่ย
มันก็หลกถอนดอกไม้ฮ้อนอยู่ในอาฮาม ก็ดีทอน มันก็ฟางาน
หักถอดดิงเสี่ยเสี่ยฮ้อนนี้ กรรมเวรเจ้าหุลละมานกระทำ
โทษ ปางนั้น บาจิงเกิดเป็นฮูปนามเซท้อชาติลึง เจ้าเอย”

(Phra Ariyanuwat, 1975: 28)

ดังนั้น การให้ต้นมณีโคตรเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้มนุษย์
กลายเป็นสัตว์ และไขไปถึงเหตุการณ์ที่สัตว์จะถูกกระทำให้
กลายเป็นมนุษย์ แต่ไม่สามารถกระทำได้เพราะเคยทำลาย
ธรรมชาติในชาติปางก่อนนั้น จึงสะท้อนให้เห็นว่าธรรมชาติ
มีอำนาจในการหักล้างความอหังการของมนุษย์ที่แบ่งแยก

และวางตนอยู่บนมโนทัศน์ของความเป็นใหญ่เหนือธรรมชาติ ทั้งปวง กระบวนการทำให้พระลามและนางแพงศรีกลายเป็น ลิงนั้น จึงเป็นการกีดกันความรู้สึกแห่งการแบ่งแยกความเป็นมนุษย์ ความเป็นสัตว์ และความเป็นธรรมชาติลงไป และตอกย้ำด้วยการไขว่พรกรรมของหุลละมาน ซึ่งแม้ภายหลังจะเป็นตัวละครที่คอยช่วยเหลือพระลามนั้น ถือว่าเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกถึงความเป็นไปได้ในการอยู่ร่วมกันและการพึ่งพาอาศัยกับของสิ่งมีชีวิต มนุษย์ส่วนใหญ่อาจถูกกักขังอยู่ภายใต้กรอบความคิดเดิม ๆ ที่ว่าตนมีสถานภาพเหนือสิ่งมีชีวิตอื่นในโลกนี้ แต่ก็ยังคงเห็นว่าปฏิสัมพันธ์ของหุลละมานกับพระลามในระดับที่เกื้อกูลกันเช่นนี้เป็นสิ่งที่มนุษย์ควรให้สิทธิแก่สัตว์และธรรมชาติอื่น ๆ กล่าวอีกนัยหนึ่ง พืชในฐานะสัญลักษณ์ของอำนาจธรรมชาติ เป็นศูนย์กลางของความเข้าใจสังคมแห่งชีวิตว่าเป็นอนิจจัง ทำให้บุคคลตระหนักถึงคุณค่าของชีวิตตนเองและผู้อื่น และเลือกใช้ชีวิตอย่างลุ่มลึกด้วยความเคารพต่อสรรพสิ่งและเจตจำนงที่จะไม่เบียดเบียนผู้ใด

2. พืช คือ สัญลักษณ์ของเสาค้ำฟ้า

แนวคิดที่ว่าด้วยจักรวาลวิทยาของกลุ่มชนต่าง ๆ ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มักจะปรากฏเรื่องเสาค้ำฟ้า ซึ่งอ้างว่าเป็นสิ่งที่ทำให้ฟ้ากับดินแยกจากกัน ในตำนานและความเชื่อของคนไทหลายกลุ่มกล่าวตรงกันว่า “แต่ก่อนฟ้ากับดินอยู่ติดกัน ภายหลังมีต้นไม้หรือภูเขามาค้ำฟ้าเพื่อให้ดินกับฟ้าแยกกัน” ฉะนั้น เสาค้ำฟ้า จึงหมายถึง สิ่งที่มีลักษณะเป็นแกนกลางที่เชื่อมต่อกับโลกมนุษย์กับโลกสวรรค์ และมีฐานะเป็นตัวเชื่อมระหว่างท้องฟ้ากับพื้นดินความคิดในเรื่องการแยกกันระหว่างฟ้ากับดิน ถือเป็นอนุภาคที่มีลักษณะเฉพาะที่คนไทยได้สร้างสรรค์ขึ้น (Hongsuwan, 2007: 290-291) ซึ่งเรื่องตัวเชื่อม หรือ “สิ่งที่อยู่ตรงกลาง” ระหว่างสิ่งที่มีลักษณะตรงข้ามกัน เลวี สเตราส์ตั้งสังเกตว่า ในตำนานปรัมปราจะมีตัวละครที่มีลักษณะ “จะอยู่ตรงกลาง” ที่จะเชื่อม “คู่ตรงข้าม” แต่ละคู่ (Na Thalang, 2009: 307) ในประเด็นนี้ ผู้เขียนจะพิจารณาเกี่ยวกับพืชในฐานะสัญลักษณ์ของเสาค้ำฟ้า นั่นคือ เครื่องเขากาด ผ่านตัวบทเรื่อง ท้าวคัทธนาม และพญาคันคาก จากการศึกษาตัวบทพบว่า ตัวบทได้นำเสนอร่องรอยความคิดที่เชื่อว่าฟ้ากับดินอยู่ติดกัน เชื่อมต่อระหว่างโลกมนุษย์กับโลกสวรรค์ ดังเรื่อง ท้าวคัทธนาม ที่เล่าถึงเหตุการณ์ว่าพญาแถนได้สั่งให้ขุนบรม 7 ขุน ลงไปตามธิดาของตนที่แอบเล่นซူးแล้วหนีลงมายังแผ่นดิน ขุนบรมทั้ง 7 จึงห่อข้าวและน้ำเต้าตามลงมายังแผ่นดินด้วยเครื่องเขากาด ดังบทว่า

“อตถ ในกาลยามนั้น ราชา อันว่าพญาหลวงแถนเจ้า ก็บอกให้แก่ขุนบรม 7 ขุนแล้ว ก็ให้ไปตามเอาয়งลูกสาวแห่งตนอันพายังซู้ลักหนีแล้วแท้แล แต่นั้น อันว่าขุน บรม 7 ขุน อันมีอาชญาบอกแล้วดังนั้น ก็พากันเอาয়งห่อข้าวแลน้ำเต้าแล้วก็คอนไปแล้ว ก็ลงไปนำหลายเครื่องเขากาด แล้วก็ลงมาได้จนฮอดแผ่นดิน”

(Namlao, 1986: 144)

จากตัวบทข้างต้น ตามตำนานปุโย-ย่าเยอ เล่าว่า เครื่องเขากาดเป็นเสาค้ำฟ้าที่เกิดจากพญาแถนหลวงบันดาลให้เกิดขึ้น เครื่องเขากาดนี้มีต้นสูงใหญ่เทียมฟ้า บดบังแสงพระอาทิตย์ ทำให้โลกมนุษย์มีอากาศหนาวเย็นและมีมืด (Hongsuwan, 2007: 310-311) และเมื่อเชื่อมโยงกับเครื่องเขากาดในเรื่องท้าวคัทธนาม จะเห็นได้ว่า เครื่องเขากาดอยู่ในฐานะตัวเชื่อมระหว่างโลกมนุษย์และโลกสวรรค์ เครื่องเขากาดจึงเป็นเสาค้ำฟ้าที่เทพเจ้าบนฟ้าใช้ติดต่อกับมนุษย์ นอกจากนี้ เครื่องเขากาด ซึ่งเป็นพืชในฐานะสัญลักษณ์ของเสาค้ำฟ้า จึงมีบทบาทเป็นเทพเจ้าหรืออำนาจเหนือธรรมชาติที่ผู้คนต้องให้ความเคารพและยำเกรง เพราะเครื่องเขากาดถือว่าเป็นตัวแทนของเทพเจ้าบนแดนสวรรค์ คือ แถนผู้มีอำนาจสามารถบันดาลคุณและโทษให้เกิดแก่มนุษย์ได้ เช่นเดียวกับเนื้อเรื่องตอนหนึ่งในเรื่อง ท้าวคัทธนาม ดังบทว่า

“อตถ ในกาลยามนั้น ส่วนอันว่าชาวแถนทั้งหลาย เขาก็พากันลักหนีจากเมืองแถนมาทางเครื่องเขากาด แลมาอยู่ในเมืองชุมพุกที่ป็นี่ อันว่าไทยชุมพุกที่ป็นี่ ก็หากเป็นเชื้อแนวแถนชุกคนแล แต่นั้น อันว่าพญาแถนหลวงเจ้า ก็อุ้ข้าวว่า แถนทั้งหลายพากันหนีมาอยู่ในชุมพุกที่ป็นี่ ก็เป็นอันบกอันบางไป แท้ดังนั้น แต่นั้น อันว่าพญาแถนหลวงเจ้าก็บอกให้เฒ่าปุโยย่าเยอ ลงมาตัดฟันยั้งเครื่องเขากาดเสีย เหตุว่า เขาแถนทั้งหลายพากันหนีลงมาทางเครื่องเขากาดนี้แล ที่นั่น อันว่า ปุโย ย่าเยอ ก็ลงมาฟันยั้งเครื่องเขากาดนั้นนานได้ 7 ปี ก็จึงขาด แล้วก็ตายเสีย แต่นั้น อันชีพัวร ชีช้วน แห่งเครื่องเขากาดนั้น คันว่า ตกลงมาใส่น้ำก็เป็นปลา ตกลงใส่น้ำก็เป็นเข้า สิบมาเท่ากาละบัดนี้ คันว่าตกใส่ป่าไม้ภูผาก็ลวดเกิดเป็นเผือกเป็นมันเครื่องเขาเท่ากาละบัดนี้แล แต่นั้นอันว่า คนแถนทั้งหลาย อันมาแต่แถนนั้น คันว่า เขามาแล้ว ก็ไปสร้างแปลงไฮ่น้ำฮั่วสวน เป็นบ้านเป็นเมือง ชุแห่งชุกภายในชุมพุกที่ป็นี่แล้ว ก็ได้ 8 หมื่น 4 พัน เมืองเท่ากาละบัดนี้”

(Namlao, 1986: 145)

จากตัวบทข้างต้น แม้ว่าเครื่องเขากาดถูกทำลายลงตามคำสั่งของพญาแถนที่สั่งให้ปู่เยอย่าเยอตัดจนขาดนั้น แต่ก็เห็นได้ว่า เมื่อเศษเครื่องเขากาดกระเด็นไปจนกลายเป็นปลา เป็นข้าว เป็นเผือกมัน เป็นภูผาป่าไม้ สือให้เห็นถึงบทบาทของเครื่องเขากาดที่มีได้เป็นเพียง “สิ่งที่เชื่อม” ระหว่างดินกับฟ้าเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทในการให้กำเนิดพืชพันธุ์ธัญญาหารซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและมีความสำคัญต่อมนุษย์ หรือเนื้อเรื่องตอนหนึ่งในท้ายเรื่อง พญาคันคาก ดังบทว่า

เมื่อนั้น ยังมี วัลลิกาไม้ เคือหลวงเขากาด
 เกาะกอดเกี้ยว ภูซันฮอดแถน แท้แล้ว
 อันว่า ภูธรท้าว พญาหลวงคันคาก
 แถนก็ยั้ง ธนุศิลป์มา เกือนเสียทลายม้าง
 ท้าวที่ปชมพู เป็นดอยหลวง อยู่ยังเดี่ยวนี่
 อันว่า เคือเขากาดนั้น เน้าเปื่อยเป็นหนองใหญ่
 จึงแล้ว
 เขาก็เฮียก ชื่อว่าเป็น หนองแสสืบมาเดี่ยวนี่

(Eambutrarob, 1989: 267)

ภาพของแถนที่ทำลายเครื่องเขากาดเพราะมนุษย์นั้นทำให้เกิดการตัดขาดระหว่างโลกมนุษย์และโลกสวรรค์และเครื่องเขากาดที่เน้าเปื่อยกลายเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ “หนองแส” หรือ หนองกระแส เป็นเหตุผลของการแยกดินและฟ้าออกจากกัน ทำให้เห็นถึงความสำคัญของเครื่องเขากาดที่มีบทบาทเป็นแกนกลางของจักรวาลเชื่อมฟ้าและดิน ดังที่ (Hongsuwan, 2007: 320) ชี้ให้เห็นว่า “เสาค้ำฟ้ามีบทบาทเป็นแกนกลางของจักรวาลที่เชื่อมต่อระหว่างท้องฟ้าและพื้นดินอันเป็นการทำให้สิ่งมีชีวิตได้ถือกำเนิดขึ้นมา และนำมาซึ่งความอุดมสมบูรณ์บนพื้นโลก ดำเนินเสาค้ำฟ้าจึงมีความสำคัญในแง่ให้คำอธิบายเรื่องกำเนิดจุดศูนย์กลางและพัฒนาการของจักรวาล อนุภาคเสาค้ำฟ้ามีความหมายหรือนับที่สัมพันธ์กับความคิดในเชิงวัฒนธรรมไทย ซึ่งถือว่าเป็นตัวกลางเชื่อมต่อความคิดสองฝ่ายที่ตรงข้ามกัน ไม่ว่าจะเป็น “ฟ้ากับดิน” “โลกศักดิ์สิทธิ์กับโลกสามัญ” “เทพเจ้ากับมนุษย์” และ “ธรรมชาติกับวัฒนธรรม” หรือเป็นส่วนหนึ่งที่ยึดจักรวาลให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้นจะเห็นได้ว่า เครื่องเขากาด คือ พีชที่เป็นสัญลักษณ์ของเสาค้ำฟ้าที่มีความสำคัญ และมีใช้เพียงการเชื่อมระหว่าง “ฟ้ากับดิน” “โลกศักดิ์สิทธิ์กับโลกสามัญ” “เทพเจ้ากับมนุษย์” และ “ธรรมชาติกับวัฒนธรรม” เท่านั้น แต่เครื่องเขากาด คือ พีชที่เป็นสัญลักษณ์ของเสาค้ำฟ้าที่เป็นตัวเชื่อมทางศาสนา ระหว่าง

“คติความเชื่อแบบดั้งเดิม” คือ แถนกับพุทธศาสนา คือ พระพุทธเจ้าในลักษณะของการผสมผสานของศาสนา

ในอีกแง่มุมหนึ่ง คือ ความพยายามที่จะตีแผ่รากเหง้าของวิกฤติการณ์ทางธรรมชาติที่เชื่อมโยงกับทัศนคติของมนุษย์ที่มีต่อสรรพชีวิตรอบตัว ตลอดจนอำนาจของธรรมชาติ ตัวบทท้าวคัทธนามและพญาคันคากปรากฏเครื่องเขากาดเป็นอนุภาคหนึ่งซึ่งทำหน้าที่เป็นเสมือนครูผู้สั่งสอนและสั่นคลอนความเข้าใจของมนุษย์ที่มีต่ออารยธรรมมนุษย์ การใช้มุมมองเครื่องเขากาดในการวิเคราะห์ความคิด ความเชื่อ และพฤติกรรมของมนุษยชาติ เป็นการใช่มุมมองของ “ธรรมชาติศักดิ์สิทธิ์” ที่อยู่เหนือการควบคุมและยากแก่การหยั่งรู้ของมนุษย์ ซึ่งอาจสื่อถึงความต้องการของมนุษย์ที่ต้องการควบคุมธรรมชาติและพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ดังที่ (Chaonuan, 2002: 96) อธิบายพฤติกรรมการตัดเครื่องเขากาดในเชิงสัญลักษณ์ว่า “เครื่องเขากาดก็คือสัญลักษณ์แทนธรรมชาติซึ่งมีอำนาจเหนือมนุษย์ และการตัดเครื่องเขากาดก็คือความไฝฝืนของมนุษย์ที่จะมีอำนาจควบคุมธรรมชาติให้เป็นไปตามต้องการ” และที่สำคัญเครื่องเขากาดนั้นให้ผลที่ทำให้เกิดผลกระทบ คือ ถูกตัดขาดจากธรรมชาติและพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ จากทัศนคติและพฤติกรรมของมนุษย์ที่แข็งกระด้างและวางตนอยู่เหนือธรรมชาติทั้งปวง อาจตีความต่อไปได้ว่า เครื่องเขากาดเป็นตัวแทนของ “ธรรมชาติ” ซึ่งหมายรวมถึงสรรพชีวิตและสรรพสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์อีกเป็นจำนวนมากนับไม่ถ้วน

3. พีช คือ สัญลักษณ์ของคติความเชื่อทางศาสนา

หลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงร่องรอยของความคิดในการจัดการควบคุมธรรมชาติของมนุษย์ ปรากฏในวรรณกรรมนิทานอีสานเรื่อง ขูลุนางอ้ว วรรณกรรมนิทานอีสานอีกหนึ่งเรื่อง ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่เล่าเรื่องราวความรักที่ถูกกีดกันจนนำไปสู่โศกนาฏกรรมครั้งใหญ่ และเนื้อเรื่องได้กล่าวถึงประเพณีของคนโบราณอีกหนึ่งอย่างที่น่าสนใจ คือ วิธีเสี่ยงสายแนน ซึ่งเป็นพิธีที่แปลกประหลาด การเสี่ยงสายแนนก็คือเสี่ยงหาคู่ครอง จะทำได้ก็ต่อเมื่อมีปัญหาความรักซ้อนหรือความรักสามเส้า ซึ่งเป็นปัญหาที่ใคร ๆ ไม่อาจแก้ได้นอกจากขอความช่วยเหลือจากเทวดาฟ้าดิน (Pintong, 1981: 3) ในขูลุนางอ้วมีความเชื่อมโยงกันอย่างแนบแน่นของชีวิตมนุษย์กับธรรมชาติ ปรากฏอย่างชัดเจนในตอนที่ตัวบทเล่าถึงเหตุการณ์ที่นางอ้วหลบหนีออกจากบ้าน เพื่อที่จะกระทำอัตวินิบาตกรรม (ผูกคอตาย) เพื่อปลิดชีพตนเองโดยเดินทางเข้าไปในป่า กรณีนางอ้ว ผู้ทุกข์ร้อนใจกับ

บาดแผลที่ถูกมารดาบังคับให้แต่งงานกับชายที่ตนไม่รักได้เผยให้เห็นนัยความหมายบางอย่างในก้นบึ้งของจิตใจนางอ้ว คือ ภาวะของความเป็นป่าดงพงไพร ซึ่งคือภาวะที่เงียบสงบ สันโดษ อิศรเสรี หรือความปรารถนาจะเป็นหนึ่งเดียวกับป่า จึงเป็นเหตุให้นางอ้วหญิงสาวสูงศักดิ์และประสบการณ์ที่เจ็บปวดในสังคมมนุษย์ สังคมที่บีบรัดให้ทุกคนต้องทำตามกฎเกณฑ์บางอย่าง แอบหลบหนีการแต่งงานเข้าสู่ป่า เป็นอนุภาคเหตุการณ์ที่ไขให้เห็นการทำธรรมชาติให้เป็นบุคคลวัต ดังบทว่า

แต่นั้น นางจึงไปแยงกำ	จงหวงอินทร์ปลุก
นางจึงหักดอมไม้	เทียมพร้อมคู่กัน
ถวายเป็นงม	กล่าวจาจงต้าน
ข้าไว้เจ้า	จงหอมอินทร์ปลุก
ขอให้อยอดอ่อนค้อม	เอาเข้าสู่สวรรค์ แต่ถ้อน
แต่นั้นจงหอมเจ้า	แกลงกลอนคำตอบ
เอาบ่เคยอ่อนน้อม	เอาแท้แห่งคน ท่านเอย
มีแต่เป็นหอมเจ้า	อินตาเทวราช
ทุกคำเข้า	ศีลห้าพร้าเพ็ง ท่านเอย

(Pintong, 1981: 109)

พีช คือ ต้นจวง หรือ “เทพทาโร ซึ่งเป็นพีชที่มีกลิ่นหอมตั้งแต่ใบ เนื้อไม้ เปลือกต้น ผล ดอก ราก และเปลือกราก” ในตัวบทเรื่อง ขูลูนางอ้ว ข้างต้น ถูกนำเสนอผ่านภาษาของบุคคลวัตให้มีลักษณะ เจกเช่นมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการสวมใส่ลักษณะของมนุษย์ทั้งเรื่องพฤติกรรมและอากัปกริยาที่ใช้กับมนุษย์ ในแง่ของสติปัญญา ความสามารถในการใช้เหตุใช้ผล (แต่นั้นจงหอมเจ้า แกลงกลอนคำตอบ / เอาบ่เคยอ่อนน้อม เอาแท้แห่งคน ท่านเอย / ทุกคำเข้า ศีลห้าพร้าเพ็ง ท่านเอย) จะเห็นได้ว่า ข้อความที่ขีดเส้นใต้ คือ คำที่เรามักใช้บ่งบอกถึงการกระทำและความรู้สึกของมนุษย์ ด้วยการใช้ภาษาเช่นนี้ ตัวบทวรรณกรรมได้สร้างภาพของพีช คือ ต้นจวงนั้นมีภาวะของความเป็นมนุษย์โดยปริยาย และยิ่งชัดเจนนยิ่งขึ้น เมื่อตัวบทบรรยายอนุภาคเหตุการณ์ซึ่งถือว่าเป็นจุดสำคัญ คือ ตอนที่นางอ้วเดินทางต่อไปหลังจากถูกต้นจวงอินทร์ปลุกเสก จนไปถึงลานกว้างริมฝั่งน้ำ มีต้นจวงผิวยู่ในอาณาบริเวณนั้น ดังบทว่า

ทีนั้น มีพลานกว้าง	สวนเพียงเฮียงฮาบ
แคมฝั่งน้ำ	วังกว้างส่องไส
นางแพงหน้า	มาลาเฮวฮีบ
เทียนคู่พร้อม	ยอไหว้วักกล่าวกลอน
ข้าไว้เจ้า	จงผีปองปลุก

ขอให้อยอดอ่อนค้อม	เอาข้อยู่สวรรค์
แต่นั้น จวงผีได้	ยินค่านางกล่าว
ยอดอ่อนค้อม	ลงให้แก่นาง
นางจึงทวยมือเปลื้อง	ใหม่คำเคียดขาด
ศีลห้าตั้ง	นางน้องพร้าเพ็ง
....	
ค้อมว่านางสั่งแล้ว	ปลายดีดเมื่อเทิง
นางก็มรณาตาย	เมื่อดาววันค้าย

(Pintong, 1981: 110-112)

ดังนั้น พีช คือ ต้นจวงในวรรณกรรมเรื่อง ขูลูนางอ้ว ทั้งต้นจวงอินทร์และต้นจวงผี ทั้งสองถูกประกอบสร้างผ่านภาษาแบบบุคคลวัตของการทำให้มีลักษณะเหมือนมนุษย์ ทำให้ทั้งต้นจวงอินทร์และต้นจวงผีมีมิติของความเป็นพีชในธรรมชาติดั้งเดิม กล่าวคือ ลึกลับยากเกินการหยั่งรู้ของมนุษย์ ส่วนในมิติของความเป็นมนุษย์นั้นได้สื่อให้เห็นว่า แท้จริงแล้วพีชไม่ได้ด้อยค่ากว่ามนุษย์เลย ข้ายังมีพลังอำนาจเหนือกว่า หรืออาจกล่าวได้ว่า แท้จริงแล้ว ต้นจวงอินทร์ คือ สัญลักษณ์ของพุทธศาสนาที่เชื่อว่าการทำอติวิบาตกรรมนั้นเป็นบาป ส่วนต้นจวงผีนั้นคือ สัญลักษณ์ของความทุกข์ที่ไม่อาจหลุดพ้นได้ ซึ่งในลักษณะเช่นนี้ ทำให้พีช คือ ต้นจวงเป็นสัญลักษณ์ของคติความเชื่อทางศาสนา ที่จะสื่อไปถึงความจริงอันประเสริฐหรืออริยสัจ 4 ประการ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค

นอกจากนี้ การประกอบสร้างพีชในลักษณะนี้ เมื่อพิจารณาในมุมของการวิจารณ์เชิงนิเวศก็คือ การสื่อให้เห็นถึงทัศนะในการมองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ แม้ว่าพีชจะถูกประกอบสร้างให้เป็นบุคคลวัตด้วยการสวมใส่คุณลักษณะเหมือนมนุษย์ ซึ่งถือว่าเป็นระบบคิดที่เอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง แต่ตัวบทวรรณกรรมเรื่องขูลูนางอ้วก็ยกระดับของพีชให้เท่าเทียมมนุษย์ หรืออาจจะสูงกว่าด้วยซ้ำไป ซึ่งมีนัยความหมายให้เห็นว่า ที่แท้แล้วธรรมชาติมีพลังอำนาจ ลึกลับ และอยู่เหนือการควบคุมของมนุษย์ พีชในวรรณกรรมเรื่อง ขูลูนางอ้ว ทั้งต้นจวงอินทร์และต้นจวงผี คือ ภาพแทนของธรรมชาติ ขณะที่นางอ้ว คือ ภาพแทนของมนุษย์ และหากมองให้แคบเข้าเฉพาะ “มนุษย์” กับ “พีช” ต้นจวงทั้งสองเป็นพีชที่มนุษย์ยอมรับว่า มีความเหนือกว่าตน ด้วยการกราบไหว้วงวนให้ช่วยเหลือตนเองในยามทุกข์ร้อน ดูเหมือนว่าพีชเป็นมากกว่าพีช หากแต่มันคือ “ภาวะ” บางอย่างที่อยู่เหนือมนุษย์ในทุกกรณี

บทสรุป

การศึกษาวិเคราะห์อนุภาค “พีช” ในวรรณกรรมนิทานอีสานทำให้เห็นบริบทวรรณกรรมนิทานอีสาน 2 ด้าน ประการที่แรก คือ ด้านความเป็นมา วรรณกรรมนิทานอีสานส่วนมากเป็นวรรณกรรมที่ผู้ประพันธ์นำเอาคติธรรมสอดแทรกเอาไว้ ซึ่งในแต่ละเรื่องก็นำมาศึกษา ล้วนแต่เชื่อมโยงกับคติความเชื่อของท้องถิ่น รวมถึงเป็นวรรณกรรมอธิบายมูลเหตุแห่งการกำเนิดสถานที่ต่าง ๆ ประการที่สอง คือ ด้านอนุภาคเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพีช พีชในวรรณกรรมนิทานอีสานแต่ละเรื่องก็นำมาศึกษา แม้ว่าจะกล่าวถึงพีชเพียงแค่อนุภาคเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง แต่กลับพบว่า พีชมีความสำคัญต่อการพัฒนาและคลี่คลายท้องเรื่อง

ส่วนประเด็นการศึกษาพีชในวรรณกรรมนิทานอีสานกับความหมายเชิงวัฒนธรรม 3 ความหมาย ประการแรก พีช คือ สัญลักษณ์ของอำนาจธรรมชาติ มีพลังอำนาจที่ทลายกำแพงความอหังการของมนุษย์ที่วางตนอยู่เหนือสรรพสิ่งทั้งปวง จนทำให้พระลามากลายเป็นลิงนั้น แต่ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยไขให้เห็นบุพกรรมของหูลละมาน ว่าเหตุใดจึงไม่สามารถกลายเป็นมนุษย์ได้ ประการที่สอง พีช คือ สัญลักษณ์ของเสาค้ำฟ้า มีความลึกซึ้งยากแก่การหยั่งรู้ และเป็นพีชที่เชื่อมระหว่างโลกสามัญกับโลกศักดิ์สิทธิ์ เชื่อมระหว่างฟ้ากับดิน เชื่อมระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับพุทธศาสนา รวมถึงสะท้อนให้เห็นความต้องการที่จะควบคุมธรรมชาติของมนุษย์ ส่วนประการสุดท้าย พีช คือ สัญลักษณ์ของคติความเชื่อทางศาสนา ที่จะสื่อไปถึงความจริงอันประเสริฐหรืออริยสัจ 4 ประการ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ซึ่งลักษณะเช่นนี้อาจกล่าวได้ว่า เป็นวิถีคิดที่เอามนุษย์ต้องอิงอาศัยธรรมชาตินั่นเอง

ทั้งนี้ ข้อค้นพบใหม่จากการสังเคราะห์อนุภาคเกี่ยวกับพีชในวรรณกรรมนิทานอีสานทั้ง 4 เรื่อง ทำให้เห็นว่า แท้จริงแล้ว พีช คือ ภาพแทนธรรมชาติที่มีพลังอำนาจยิ่งใหญ่ ลึกซึ้ง ยากแก่การหยั่งรู้ของมนุษย์ แม้ว่ามนุษย์เองมีความพยายามที่จะควบคุมธรรมชาติบนมโนทัศน์ของการวางตนอยู่เหนือธรรมชาติ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตทั้งปวง แต่เมื่อไรก็ตามที่ธรรมชาตินั้นได้แสดงพลังอำนาจออกมา ก็ยากยิ่งที่มนุษย์จะสามารถควบคุมอำนาจนั้นไว้ได้ ฉะนั้นมนุษย์เองควรจะแสดงเจตจำนงที่จะไม่เบียดเบียนธรรมชาติทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตทั้งปวง เพราะเมื่อไรก็ตามที่ธรรมชาติแสดงพลังอำนาจนั้นออกมา นั่นก็คือ ภัยพิบัติของมวลมนุษยชาติ

References

- Chaonuam, Jaruwat. (2002). **Lao Folktales : Characteristics and Relationship to Society (นิทานพื้นเมืองลาว : ลักษณะเด่นและความสัมพันธ์กับสังคม)**. Bangkok: Faculty of Arts, Chulalongkorn University.
- Eambutrarob, Sukruedee. (1989). **A Study of Phya Khankhaak, A Northeastern Thai Literary Work (การศึกษาวรรณกรรมอีสานเรื่อง พญาคันทาค)**. Master's dissertation, Silpakorn University, Bangkok, Thailand.
- Hongsuwan, Pathom. (2007). **One Upon Time : On Myth and Culture (กาลครั้งหนึ่ง : ว่าด้วยตำนานกับวัฒนธรรม)**. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Kinsley, D. (2008). **Ecology and Religion (นิเวศวิทยากับศาสนา)**. Translated by Supamantra, Laphaphan. Bangkok: Plan Printing.
- Koanantakool, Paritta Chalermpong. (2003). **The Sacred Worlds and Ordinary Worlds in Social Life (โลกศักดิ์สิทธิ์กับโลกสามัญในชีวิตทางสังคม)**. In Paritta Chalermpong Koanantakool (Ed.), **Goddess, Grandfather, Chang Saw, Chang Fon, and Other Stories about rituals and dramas (เจ้าแม่ คุณปู่ ช่างซอ ช่างพ่อน และเรื่องอื่น ๆ ว่าด้วยพิธีกรรมและนาฏกรรม)**, (pp. 2-7). Bangkok: The Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre.
- Na Thalang, Siraporn Thitathan. (2009). **Folklore : Methodology in Myths - Folk Tales (ทฤษฎีคติชนวิทยา : วิธีวิทยาในตำนาน - นิทานพื้นบ้าน)**. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Namlao, Amporn. (1986). **Thao Cut Thanam (ท้าวคัทธนาม)**. Nakhon Ratchasima: Cultural Center of Nakhon Ratchasima.
- Pengplien, Phojanee. (1999a). **Gajanam : Isan Tale Literature (ท้าวคัทธนาม : วรรณกรรมนิทานอีสาน)**. In **Thai Cultural Encyclopedia Northeastern Region 2nd (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม 2)**, (pp. 1607-1616). Bangkok: Thai Cultural

- Encyclopedia Foundation, Siam Commercial Bank.
- Pengplien, Phojanee. (1999b). Phra Lak Phra Lam : Isan Tale Literature (พระลักพระลาม : วรรณกรรมนิทานอีสาน). In **Thai Cultural Encyclopedia Northeastern Region 9th** (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม 9), (pp. 3022-3031). Bangkok: Thai Cultural Encyclopedia Foundation, Siam Commercial Bank.
- _____. (1999c). Phraya Khankhak : Isan Tale Literature (พญาขันคาก : วรรณกรรมนิทานอีสาน). In **Thai Cultural Encyclopedia Northeastern Region 9th** (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม 9), (pp. 2897-2900). Bangkok: Thai Cultural Encyclopedia Foundation, Siam Commercial Bank.
- Phra Ariyanuwat. (1975). **Phra Lak Phra Lam (พระลักพระลาม)**. Bangkok: Sathiangoset-Nakapratip Fund.
- Phraya Prachakitjakornjak. (1930). **Lan Xang Annals (พงศาวดารล้านช้าง)**. Phanakhon: Pittayakan.
- Pintong, Precha. (1981). **Khulu Nang-Ua (ขูลุนางอ้าว)**. Ubon Ratchathani: Siritham Offset.
- Poonotoke, Dhawat. (1982). **Regional Literature (วรรณกรรมท้องถิ่น)**. Bangkok: Odeon Store.
- Poonotoke, Dhawat. (1999a). Gajanam : Isan Tale Literature (ทำวัชชานาม : วรรณกรรมนิทานอีสาน). In **Thai Cultural Encyclopedia Northeastern Region 2nd** (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม 2), (pp. 1616-1618). Bangkok: Thai Cultural Encyclopedia Foundation, Siam Commercial Bank.
- Poonotoke, Dhawat. (1999b). Khulu Nang-Ua : Isan Tale Literature (ขูลุนางอ้าว : วรรณกรรมนิทานอีสาน). In **Thai Cultural Encyclopedia Northeastern Region 2nd** (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม 2), (pp. 549-555). Bangkok: Thai Cultural Encyclopedia Foundation, Siam Commercial Bank.
- _____. (1999c). Maneekot : Trees in Literature (มณีโคตร : ต้นไม้วรรณคดี). In **Thai Cultural Encyclopedia Northeastern Region 10th** (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม 10), (pp. 3448). Bangkok: Thai Cultural Encyclopedia Foundation, Siam Commercial Bank.
- Sangkaphanthanont, Thanya. (2016). **Contemporary Literary Theory (แฉ่ววรรณคดี ทฤษฎีร่วมสมัย)**. Pathum Thani: Nakhon.
- Satyavadna, Chontira. (2018). **Dam -Tan Born of the Tai State : Find the Root, Thai People, Tai-Laos Community and Thainess/Tai/Thai/Siam (คำแถน กำเนิดรัฐไท : สวรรกรากต้นตอ คนไท ชุมชนไท-ลาวและความเป็นไทย/ไต/ไทย/สยาม)**. Bangkok: Chonniyom.
- Sivasriyanon, Vit. (2001). **Literary and Literary Criticism (วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์)**. Bangkok: Dhammasat.
- Thammawat, Jaruan. (1994). **Regional Literature: Isan-Lanxang (วรรณกรรมท้องถิ่น : อีสาน-ล้านช้าง)**. Mahasarakham: Mahasarakham University.